Сюсюкан Юрій Миколайович, старший викладач, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя, Україна, ORCID: https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-5539-2449

Siusiukan Yurii Mykolaiovych, senior teacher, Bogdan Khmelnitsky Melitopol, State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine, ORCID: https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-5539-2449

ФАСИЛІТАТОРСЬКА РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

FACILITATORIAL ROLE OF A PHYSICS TEACHER IN THE CONDITIONS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Анотація

У статті здійснено теоретико-методологічну концептуалізацію фасилітаторської ролі вчителя фізики в умовах імплементації стандартів Нової української школи (НУШ). На основі аналізу психолого-педагогічного дискурсу уточнено сутність поняття «фасилітація навчання» як процесу створення сприятливого освітнього середовища, що активізує пізнавальну діяльність учнів і забезпечує їхню суб’єктну позицію в навчанні. Обґрунтовано детермінуючу роль фасилітації у підвищенні якості фізичної освіти, посилення індивідуалізації навчання та розвиток дослідницьких умінь. Виокремлено ключові дескриптори вчителя-фасилітатора: здатність до проєктування стимулюючого освітнього простору, організація продуктивної навчальної взаємодії, підтримка навчальної автономії учнів, актуалізація їхньої внутрішньої мотивації до вивчення фізики та інших

природничих дисциплін. Доведено, що в умовах компетентнісної парадигми відбувається трансформація професійної ролі вчителя фізики — від транслятора готових знань до модератора освітнього процесу, наставника та партнера у пізнанні. Визначено комплекс педагогічних умов ефективної реалізації фасилітаторської функції, серед яких: інтеграція цифрових технологій у навчальний процес, використання методів проблемно-орієнтованого та дослідницького навчання, створення ситуацій успіху для кожного учня, розбудова суб'єкт-суб'єктної взаємодії на засадах педагогіки партнерства. Особливу увагу приділено рефлексії та зворотному зв'язку як інструментам підтримки навчального прогресу. Обґрунтовано, що фасилітаторський підхід корелює з розвитком ключових soft skills учнів: критичного мислення, креативності, комунікативності, відповідальності за власні результати навчання. Формування фасилітаторської компетентності вчителя є важливим складником його неперервного професійного розвитку та необхідною умовою успішного реформування середньої освіти. Наведено приклади практичного застосування фасилітаторського підходу у викладанні фізики.

Ключові слова: фасилітація; вчитель фізики; фасилітатор; Нова українська школа; мотивація; soft skills.

Abstract

The article provides a theoretical and methodological conceptualization of the facilitator role of a physics teacher in the context of the implementation of the standards of the New Ukrainian School (NUS). Based on the analysis of psychological and pedagogical discourse, the essence of the concept of "facilitation of learning" as a process of creating a favorable educational environment that activates students' cognitive activity and ensures their subjective position in learning is clarified. The determining role of facilitation in improving

the quality of physical education, increasing the individualization of learning, and developing research skills is substantiated.

Key descriptors of a teacher-facilitator are identified: the ability to design a stimulating educational space, organize productive educational interaction, support students' educational autonomy, and actualize their internal motivation to study physics and other natural sciences. It is proven that in the conditions of the competency paradigm, the professional role of a physics teacher is transformed - from a translator of ready-made knowledge to a moderator of the educational process, a mentor, and a partner in cognition.

A set of pedagogical conditions for the effective implementation of the facilitator function has been identified, including: integration of digital technologies into the educational process, use of problem-based and research-based learning methods, creation of success situations for each student, development of subject-subject interaction on the principles of partnership pedagogy. Particular attention is paid to reflection and feedback as tools for supporting educational progress.

It is substantiated that the facilitatory approach correlates with the development of key soft skills of students: critical thinking, creativity, communication, responsibility for their own learning outcomes. The formation of a teacher's facilitatory competence is an important component of his continuous professional development and a necessary condition for the successful reform of secondary education. Examples of the practical application of the facilitatory approach in teaching physics are given.

Keywords: facilitation; physics teacher; facilitator; New Ukrainian School; motivation; soft skills.

Постановка проблеми. Реформування загальної середньої освіти в Україні в контексті впровадження концепції Нової української школи

(НУШ) зумовлює суттєві зміни у цілях, змісті та організації освітнього процесу. Одним із ключових орієнтирів НУШ є перехід від знаннєво-орієнтованої моделі навчання до компетентнісної, що передбачає активну участь учнів у навчанні, розвиток критичного мислення, уміння працювати в команді, самостійно здобувати знання та застосовувати їх у практичних ситуаціях. За таких умов трансформується й професійна роль учителя, зокрема вчителя фізики, який дедалі частіше виступає не лише як носій знань, а як фасилітатор навчального процесу.

Фізика як навчальний предмет має значний потенціал для формування ключових і предметних компетентностей, однак її традиційне викладання часто ґрунтується на репродуктивних методах навчання, що обмежує пізнавальну активність учнів і знижує їхню мотивацію. Упровадження фасилітаторського підходу у викладанні фізики потребує переосмислення педагогічних стратегій, методів і форм роботи, спрямованих на створення партнерської взаємодії між учителем і учнями, підтримку навчальної автономії та розвиток дослідницьких умінь школярів.

Незважаючи на зростаючий інтерес науковців і практиків до проблематики фасилітації в освіті, питання фасилітаторської ролі вчителя фізики в умовах Нової української школи залишається недостатньо дослідженим. Зокрема, потребують уточнення сутність і зміст фасилітаторської діяльності вчителя фізики, педагогічні умови її ефективної реалізації та вплив на результати навчання учнів. Це зумовлює актуальність обраної теми та необхідність подальшого наукового осмислення зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фасилітатор (від англ. facilitate — полегшувати, сприяти) — одна з ключових ролей учителя в НУШ, закріплена в нормативних документах: Концепція НУШ (2016) [6],

Закон «Про освіту» (2017) [5], Профстандарт учителя (Наказ №1225, 2024) [9], порадник для вчителя (2017) [7].

Проблематика фасилітаторської ролі активно досліджується у зв'язку з переходом до компетентнісної моделі. Українські науковці наголошують на зміні позиції вчителя з транслятора на організатора, наставника та партнера.

О.В. Бондаренко аналізує ролі ментора, модератора, фасилітатора, тьютора [3]. Л.В. Прилуцька розглядає професійну підготовку та методику занять [10]. Н. Гупан та О. Пометун описують ролі вчителя й визначають основою дитиноцентризм [4].

Р.В. Уманців аналізує проблеми сільської школи, необхідність зміни ролі вчителя (педагог і психолог), ділиться досвідом упровадження інтерактивного навчання, ІКТ, ігрових методів, наводить статистику підвищення результатів учнів 7–11 класів [13].

Дослідники відзначають позитивний вплив фасилітації на мотивацію, мислення, комунікацію та автономію учнів. Окремі праці аналізують готовність учителів до фасилітації та підготовку майбутніх педагогів.

О.М. Семерня розглядає методичну підготовку як механізм поєднання психолого-педагогічних засад із практикою викладання фізики [11]. Л. Бахмач подає аналіз використання фасилітації, історичний екскурс та її сутність [1].

В.М. Ткаченко обґрунтовує модель професійної компетентності вчителя фізики, що інтегрує базові та спеціальні компоненти [12]. Н.П. Волкова та А.А. Степанова уточнюють поняття «позиція», «роль», «рольова позиція», розкривають фасилітацію як поліфункціональну взаємодію, де викладач виступає партнером, консультантом та супроводжуючою особою [2].

Мета статті. Цілями статті є теоретичне обґрунтування сутності фасилітаторської ролі вчителя фізики в умовах Нової української школи та

визначенні педагогічних підходів і умов її ефективної реалізації в освітньому процесі. Стаття ставить на меті проведення аналізу наукових підходів до трактування понять «фасилітація», «педагогічна фасилітація» та «фасилітаторська роль учителя» в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях; визначити місце та значення фасилітаторської ролі вчителя фізики в освітній парадигмі Нової української школи; обґрунтовування фасилітаторської діяльності учителя фізики як педагогічну умову реалізації компетентнісного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів до навчання; охарактеризувати основні функції, принципи та особливості фасилітаторської взаємодії в процесі навчання фізики; визначити комплекс професійних умінь і педагогічних настанов учителя фізики, необхідних для ефективного виконання фасилітаторської ролі в умовах НУШ.

Виклад результатів. Сучасні освітні трансформації в межах Нової української школи актуалізують необхідність переосмислення професійної діяльності вчителя фізики. Особливої ваги набуває фасилітаторська роль педагога (лат. facilitate — полегшувати, сприяти), що полягає в організації освітнього середовища для активної пізнавальної діяльності, самостійності та співпраці учнів.

Поняття фасилітаторської ролі введено в межах гуманістичної психології, передусім у працях Карла Роджерса. У роботі «Свобода вчитися: погляд на те, чим може стати освіта» [14] він обґрунтував ідею вчителя як фасилітатора, який створює умови для особистісно значущого пізнання та саморозвитку учнів.

Упровадження концепції НУШ зумовило перехід від знаннєвої моделі до компетентнісної, орієнтацію на застосування знань у життєвих ситуаціях, посилення навчання через діяльність і досвід. Педагог позбувається функції монопольного транслятора інформації, перебираючи роль фасилітатора та

ментора, а учень стає активним суб'єктом із високим рівнем автономії та відповідальності.

Приклад зміни підходу: за традиційного підходу учням 7 класу дається формула тиску P=F/S і задачі; учитель-фасилітатор пропонує розрахувати, чому на підборах-шпильках важче ходити по піску, ніж у кросівках, або як сконструювати фундамент на м'якому ґрунті.

Сучасні трансформації шкільної фізичної освіти зумовлюють переорієнтацію цілей від засвоєння сукупності знань до формування предметної та ключових компетентностей. У центрі — здатність пояснювати фізичні явища, застосовувати закони в життєвих ситуаціях, розвиток наукового світогляду, критичного мислення та дослідницької культури.

Роль учителя фізики трансформується до фасилітатора: організація дослідницького, проблемного та проєктного навчання, педагогічний супровід індивідуальних освітніх траєкторій. Учень залучається до постановки гіпотез, планування експериментів, аналізу результатів. Оновлення змісту передбачає інтеграцію фізики з математикою, інформатикою, природничими дисциплінами, посилення прикладної спрямованості. Важливу роль відіграє педагогічна фасилітація, цифрові лабораторії, комп'ютерні симуляції та віртуальні експерименти.

Фізичний експеримент розглядається не лише як ілюстрація, а як інструмент пізнання. Провідного значення набуває формувальне оцінювання, самооцінювання та взаємооцінювання.

Приклади фасилітаторського підходу:

1. Закон Архімеда: учитель пропонує проблемне запитання «Чому сталевий корабель не тоне, а цвях тоне?», спрямовує дискусію — учні самостійно підходять до розуміння виштовхувальної сили.

2. Залежність сили струму від напруги: учні самостійно формулюють мету, планують експеримент, визначають змінні — відкривають закон Ома емпірично.

3. Закони збереження енергії (групова робота): клас ділиться на групи, кожна пропонує свій спосіб розв'язання; учитель модерує обговорення, заохочує аргументацію.

4. Альтернативні джерела енергії (проєктна діяльність): учні обирають тему, формат, джерела; учитель — наставник і консультант.

5. Дискусія «Чи можливий вічний двигун?»: учитель організовує дискусію, стимулює опору на закони термодинаміки.

6. Рефлексія замість підсумку: учні відповідають на запитання («Що було складним?», «Де застосувати знання?»), учитель створює атмосферу довіри.

Теоретичні засади фасилітації ґрунтуються на ідеях гуманістичної психології [14] і передбачають три психологічні умови: конгруентність (справжність учителя), безумовне позитивне ставлення (прийняття та віра в потенціал дитини), емпатійне розуміння (здатність глянути на світ очима учня).

Фасилітаторська діяльність учителя фізики реалізується через три напрямки:

- Дизайн навчального середовища: проєктування навчальних ситуацій, змішане навчання («Перевернутий клас», «Лабораторна ротація»), використання LMS-платформ (Moodle, Google Classroom).
- Фасилітація дослідницької діяльності: інтеграція симуляторів (PhET, Algodoo), організація домашнього експерименту, фасилітація дискусії.

- Підтримка саморегуляції та зворотний зв'язок: формувальне оцінювання (Kahoot!, Google Forms), електронне портфоліо, розвиток рефлексії.

Можна виділити три основні результати фасилітаторської діяльності для учня:

- Психологічні: усвідомлення суб'єктності, навчальна автономія, позитивна Я-концепція, зниження тривожності.
- Емоційні: емоційна безпека, позитивне ставлення до фізики, радість відкриття, прийняття помилки як ресурсу.
- Навчальні (когнітивні): глибоке розуміння явищ, дослідницькі навички, критичне мислення, застосування знань у житті.

За даними МОН України [15], українські учні показали найвищі результати з природничо-наукової грамотності (66% досягли базового рівня, 36% — рівня 3 і вищих), однак різниця з країнами ОЕСР становить приблизно півтора року навчання. Це свідчить про необхідність зміни підходів до викладання та ролі вчителя [8].

Фасилітаторська діяльність учителя фізики передбачає відмову від пояснювально-ілюстративних методів і перехід до інтерактивних форм, де учні стають активними суб'єктами. Ефективність залежить від готовності вчителя до професійних змін: сформованості педагогічної рефлексії, комунікативної компетентності, здатності до безперервного розвитку. Фасилітаторська роль учителя фізики виступає важливим чинником підвищення якості природничої освіти.

Висновки. У дослідженні встановлено, що впровадження концепції НУШ та перехід до профільної школи зумовлюють необхідність трансформації діяльності вчителя фізики, зокрема посилення його фасилітаторської ролі. Фасилітаторський підхід відповідає компетентнісному навчанню, сприяє активізації пізнавальної діяльності,

розвитку самостійності, критичного мислення та вмінню працювати в команді.

З'ясовано, що фасилітаторська роль учителя фізики полягає в організації дослідницького та проблемно-пошукового середовища, партнерській взаємодії та створенні психологічно комфортних умов. Особливого значення набувають навчальний експеримент, інтерактивні методи та сучасні освітні технології.

Доведено, що ефективна реалізація фасилітаторської діяльності можлива за умови професійної готовності вчителя до змін, сформованості комунікативної та рефлексивної компетентностей, здатності до безперервного професійного розвитку. Фасилітаторська позиція підвищує мотивацію учнів до вивчення фізики та забезпечує відповідність освітнього процесу засадам НУШ. Перспективи подальших досліджень: емпіричне вивчення ефективності фасилітаторського підходу, розроблення методичних рекомендацій для вчителів та створення моделей підготовки педагогів до фасилітаторських функцій у закладах середньої освіти.

Література

1. Бахмач Л. Том 2 № 10 (2019): Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка» DOI: https://doi.org/10.17721/2415-3699.2019.10.01

2. Волкова Н.П., Степанова А.А., Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. 2018. № 1 (15) DOI 10.32342/2522-4115-2018-0-15-228-234

3. Всеосвіта. О.В.Бондаренко. https://vseosvita.ua/library/prezentatsiia-novi-suchasni-roli-vchytelia-v-indyvidualnii-osvitnii-traiektorii-uchnia-653275.html

4. Гупан Н., Пометун О., Київ. Нові професійні ролі вчителя як чинник інноваційного розвитку демократичної освіти. https://surl.li/qmoffo

5. Закон України Про освіту, 2017. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

6. Концепція Нова українська школа, 2016. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text

7. Методичні рекомендації та посібники МОН: Нова українська школа: порадник для вчителя, 2017. https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf

8. Міністерство освіти і науки України. https://mon.gov.ua/news/rezultati-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osviti-pisa-2022

9. Наказ Міністерства освіти та науки України від 29 серпня 2024 року № 1225 Про затвердження професійного стандарту Вчитель закладу загальної середньої освіти. https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity

10. На урок. Прилуцька Л.В. Сучасний педагог: тьютор, модератор, навігатор, фасилітатор чи просто вчитель? https://naurok.com.ua/dopovid-suchasniy-pedagog-tyutor-moderator-navigator-fasilitator-chi-prosto-vchitel-226655.html

11. Семерня О. М. Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. Методична компетентність вчителя фізики: практичні заняття. https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/a11c2812-d6c6-40f4-9b4d-f2d0aaac9207

12. Ткаченко В.М., Черевань Є.О. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://scispace.com/pdf/profesiina-kompetentnist-vchitelia-fiziki-iak-osobistisnii-wphxurwvgj.pdf

13. Уманців Р.В. На урок. Педагогічна ідея. https://naurok.com.ua/pedagogichna-ideya-na-urokah-fiziki-383717.html

14. Freedom to Learn: A View of What Education Might Become, 1969. https://archive.org/details/freedomtolearnv000roge/page/n5/mode/2up

15. UNICEF. Результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022

References

1. Bakhmach L. Volume 2 No. 10 (2019): Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series "Pedagogy" DOI: https://doi.org/10.17721/2415-3699.2019.10.01

2. Volkova N.P., Stepanova A.A., Bulletin of the Alfred Nobel University. Series Pedagogy and Psychology. Pedagogical Sciences. 2018. No. 1 (15) DOI 10.32342/2522-4115-2018-0-15-228-234

3. General Education. O.V. Bondarenko. https://vseosvita.ua/library/prezentatsiia-novi-suchasni-roli-vchytelia-v-indyvidualnii-osvitnii-traiektorii-uchnia-653275.html

4. Gupan N., Pometun O., Kyiv. New professional roles of the teacher as a factor of innovative development of democratic education. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716654/1/%D0%93%D1%83%D0%BF%D0%B0%D0%
BD%20%D0%9D.%2C%20%D0%9F%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%82%D1%83%D0%BD%20%D0%9E.%20%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%86%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E
%D0%A4%D0%95%D0%A1%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%86%20%D0%A0%D0%9E%D0%9B%D0%86%20%D0%92%D0%A7%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9B%D0%AF.pdf

5. Law of Ukraine On Education, 2017. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

6. Concept New Ukrainian School, 2016. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text

7. Methodological recommendations and manuals of the Ministry of Education and Science: New Ukrainian School: a guide for teachers, 2017. https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf

8. Ministry of Education and Science of Ukraine. https://mon.gov.ua/news/rezultati-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osviti-pisa-2022

9. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated August 29, 2024 No. 1225 On approval of the professional standard Teacher of a general secondary education institution. https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity

10. For the lesson. Prylutska L.V. Modern teacher: tutor, moderator, navigator, facilitator or just a teacher? https://naurok.com.ua/dopovid-suchasniy-pedagog-tyutor-moderator-navigator-fasilitator-chi-prosto-vchitel-226655.html

11. Semernya O. M. Publishing house of NPU named after M. P. Dragomanov. Methodical competence of a physics teacher: practical classes. https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/a11c2812-d6c6-40f4-9b4d-f2d0aaac9207

12. Tkachenko V.M., Cherevan E.O. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://scispace.com/pdf/profesiina-kompetentnist-vchitelia-fiziki-iak-osobistisnii-wphxurwvgj.pdf

13. Umantsiv R.V. For the lesson. Pedagogical idea. https://naurok.com.ua/pedagogichna-ideya-na-urokah-fiziki-383717.html

14. Freedom to Learn: A View of What Education Might Become, 1969. https://archive.org/details/freedomtolearnv000roge/page/n5/mode/2up

15. UNICEF. Results of the international study of the quality of education PISA-2022